

MIND CONTROL 'DEN TELEGRAM'A: BİR KOMPLO SÖYLEMİNİN YERELLEŞME DİNAMİKLERİ

Arş. Gör. İlker Yasin Durmaz

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID: 0000-0003-4260-8113

Öz

Bu çalışma, beyin yıkama ve zihin kontrolüne ilişkin komplo söylemlerinin yerelleşme dinamiklerini Türkiye'deki "telegram" komplo söylemi üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu söyleme göre, telegram kurgusal bir zihin kontrol cihazının adıdır ve Türkiye'de politik amaçlar ile sıklıkla kullanılmaktadır. Telegram komplo söylemi, Salih Mirzabeyoğlu özelinde İBDA/C grubunun politik çerçeveleme aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışma bu politik aracı, grubun dergilerinden olan *Baran*, *Akademya*, *Beklenen Yeni Nizam* ve *Aylık* dergilerindeki telegram tartışmaları ekseninde ele almaktadır. Dergilerdeki komplocu söylemi eleştirel bir biçimde değerlendiren çalışma, söylemin politik alana devşirilmesinin nasıl ve hangi bağlamlarda gerçekleştiğini değerlendirmektedir. Söylemin yerelleşmesi sürecinde Amerikan politik düşüncesindeki küresel aktörler yerel temsilcilere dönüşmüş, şeytani misyonlar Komünistlerden Kemalistlere ya da ılımlı İslamcılara devredilmiştir. Telegram komplo söyleminin yerelleşmesi aynı zamanda Türkiye'deki İslamcılığın politik sınırlarına ilişkin veriler de sunmaktadır. Tarihsel olarak kurulmuş İslamcı/laik, dindar/seküler ayrımları telegram komplo söyleminin en önemli temalarından birisini oluşturmakta ve söylem aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda çalışma, ulusal ve uluslararası politik olayları anlama ve yorumlama biçimleri ile komplo söyleminin oluşturduğu evrenlerin özdeşlik zeminine işaret etmekte ve onun yeniden üretilme safhalarını telegram komplo söylemi aracılığıyla soruşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Beyin yıkama, Zihin kontrolü, Komplo teorisi, İslamcılık, Radikalleşme

From Mind Control to Telegram: The Localization Dynamics of a Conspiracy Discourse

Abstract

This study aims to examine the localization dynamics of discourses related to brainwashing and mind control through the "telegram" conspiracy discourse in Turkey. According to this discourse, telegram is the name of a mind control device and often used for political purposes in Turkey. The telegram conspiracy discourse appears as a political framing tool of the IBDA/C group commencing from the Salih Mirzabeyoğlu case. This political framing is formed by the localization of international conspiracy discourses in various contexts. Global actors in American political thought have turned into local representatives, satanic missions have been transformed into Communists, Kemalists or moderate Islamists in this localization process. The localization of the discourse also provides insights on the political boundaries of Islamism. Islamist/secular, religious/secular dichotomies that are historically proposed are reproduced through this conspiracy theory. The conspiracy discourse also constitutes one of the sources of the group's radicalism. This study points out the identical ground, which is established by the ways of understanding and interpreting political events and the universe created by the conspiracy discourse. It also investigates its reproduction process.

Keywords: Brainwashing, Mind control, Conspiracy theories, Radicalization, Islamism

* Makale geliş tarihi: 24.07.2023
Makale kabul tarihi: 22.12.2023
Erken görünüm tarihi: 02.01.2024

Mind Control 'den Telegram'a: Bir Komplo Söyleminin Yerelleşme Dinamikleri*

Giriş

Dünyayı anlama ve yorumlama aracı olarak komplo teorileri, daima siyasal olana ilişkin süreçleri belirleme kapasitesine sahiptir. Siyasal olan ile kurduğu bu ortaklık zemini, komplo teorilerinin temalarını ve söylemsel sınırlarını belirler. Politikanın rasyonel sınırlarının uzağında gelişen bu söylemsel alanların politik tasavvur üzerindeki belirleyiciliği sıklıkla vurgulanmış ve araştırmacılar tarafından çeşitli politik vakalar çerçevesinde gösterilmiştir (Bora, 1996; Hofstadter, 1996; Guida, 2008; Gürpınar, 2020). Komplo teorileri, tarihin ve geleceğin şeytani planlara sahip grupların iradeleri çerçevesinde şekillendiğini iddia eder ve bu duruma karşı kültürel, sosyal ve politik yapıları harekete geçirme çağrısında bulunur. Bu yapılar, istikrarlı güçler tarafından belirlenen tarih ve geleceğin bir şekilde “iyiler” tarafından değiştirilebileceğine ilişkin naif iyimserliğe işaret ederler (Byford, 2011: 86). Komplo anlatılarına göre, iyiler ve kötüler arasındaki savaş en az iki kavramın kendisi kadar eskidir. Bu durum, komplocu düşüncenin tarihsel kökenlerine işaret eder. Şeytani planların mimarı ve her taşın altındaki “Yahudilerden” Jacques De Molay’a¹ kadar uzanan bu tarihsellik, daima politik varoluş ve anlamlandırma çabalarını içerir. Bu tarihselliğe rağmen, komplo söyleminin kurumsallaşmış biçimlerini temsil eden “teoriler” olarak ortaya çıkması İkinci Dünya Savaşı sonrasında kalmıştır (Karaosmanoğlu, 2021: 21). Savaş sonrası ortaya çıkan *McCarthyilik*, Amerikan politik düşüncesindeki paranoyak bileşenlerin merkezinde yer almış ve komplocu düşünme pratiklerimin kurumsallaşmış siyasal biçimlerini üretmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında komünist tehdide karşı oluşturulan bu teyakkuz hali, komplo teorilerinin

---

* Bu makalenin hazırlanmasında bana desteklerini esirgemeyen sevgili Kadir Dede, Haktan Kalır, İsmail Büyükkaradoğan ve Özgül Bilici’ye teşekkürlerimi sunuyorum. Aynı zamanda çalışmanın editoryal süreçlerini sabırla ve titizlikle yürüten Toygar Sinan Baykan’a da çok şey borçluyum. Ayrıca iki hakeme de değerli yorumları için şükranlarımı sunuyorum.

1 Tapınak şövalyelerinin yirmi üçüncü büyük ustası (*grand master*).

yeşermesine imkân sağlayan elverişli alanı oluşturmuştur. Çalışmanın odağında olan zihin yıkama ya da zihin kontrolü gibi komplo söylemleri de bahsedilen bu elverişli ortamın ürünüdür. Teknoloji ve komplocu söylemin ortaklığında gelişen zihin yıkama ya da zihin kontrolü gibi anlatıların hedefinde, dönemin siyasal atmosferine uygun olarak, şeytani planlara sahip komünistler bulunmaktadır. Amerikan kamuoyu, Kore Savaşı ile başlayan travmatik hali istihbarat örgütlerinin ve üniversitelerin bilimsel araştırmaları ile destekleyerek zihin yıkamanın ve kontrolünün mümkünlüğüne ilişkin bir komplo zemini yaratmıştır (Melley, 2008; Carruthers, 1998).

Türkiye'deki komplo söyleminin kaynakları ise ulusal ve uluslararası motifleri barındırmaktadır. Ezeli bir düşman olarak Yahudiler, Türkiye'deki komplo söyleminde de şeytani planlara sahip aktörler olarak belirlemektedir. Yahudilerle birlikte komplo söylemindeki bir diğer önemli tema, “Sevr sendromu” olarak tarif edilir (Göçek, 2011; Nefes, 2015). Ulusal birliğin “yabancılar” tarafından akamete uğratılacağına dair bu keskin inancın kökleri, Cumhuriyet'in öncesine kadar uzanır. Geç dönem Osmanlı elitleri ile Cumhuriyet kamusunun bir süreklilik ilişkisi içerisinde paylaştığı Sevr sendromu, neredeyse Türkiye'deki tüm politik tahayyülü belirleme kapasitesine sahiptir. Bunlara ek olarak, derin devlet düşüncesi (Gürpınar, 2020) ve üst akıl teması (Karaosmanoğlu, 2020) da Türkiye'deki komplocu düşünme pratiklerine ilişkin sınırları belirlemeye devam etmektedir. Yukarıda bahsedilen temaların yanında beyin yıkama ve zihin kontrolüne ilişkin komplo teorileri de popüler kültür ürünleri ve ulusal basın aracılığıyla dolaşıma girmektedir. Zihin yıkama ve beyin kontrolü komplo söylemi, yukarıdaki temaların aksine daha küçük ölçekli ve nüanslı bir yapıdadır. Beyinleri yıkayanlar ile buna maruz kalanlar arasındaki gerilim tarihsel olarak kurulsun da gündelik tahayyülün sınırları içerisinde gelişir ve yaygınlaşır. Bahsedilen gündelik tahayyül, komplo teorilerinin kuşatıcı yapısına işaret eder. Bu kuşatıcı yapı gündelik hayattan (Sağlam, 2020), mekânsal pratiklere (Çaylı, 2018) ya da oy verme davranışına kadar birçok bağlamda belirleyicidir (Balta, Kaltwasser ve Yağcı, 2020).

Bu makale, savaş sonrası Amerikan politik düşüncesinde ortaya çıkan zihin kontrolü ve beyin yıkamaya dair komplo söyleminin yerleşmiş biçimi olan “telegram” komplo söylemine odaklanmaktadır. İBDA/C adlı silahlı terör örgütü üyesi olduğu ve bu örgüt adına çeşitli eylemlerde bulunduğu iddiası ile hapis cezasına çarptırılan Salih İzzet Erdiş ya da müstear ismi ile Salih Mirzabeyoğlu ekseninde gelişen “telegram cihazı” tartışmaları Türkiye'deki beyin yıkama ve zihin kontrolü tartışmalarının önemli bir hattını oluşturmaktadır.

2 Buradaki “telegram cihazının” bulut tabanlı mesajlaşma uygulamasından farklı olduğunu vurgulamalıyım. Makalenin ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacağı gibi, Mirzabeyoğlu'nun bahsettiği cihaz hayali ve kurgusaldır.

Telegram cihazı, bir çeşit zihin kontrolü aracını betimler. Uzaktan ve hedef kişinin farkına varamayacağı bir yöntemle zihinleri kontrol eden ya da en azından kontrol etmek için komutlar vermeye yarayan cihaz, iddialara göre Mirzabeyoğlu'nun Kartal ve Bolu cezaevi günlerinde üzerinde denenmiştir. Cihaza mukavemet ederek bu “şeytani planı” ortaya çıkaran Mirzabeyoğlu, daha sonrasında ise cihazı kimlerin kullandığına ilişkin çeşitli tahminlerde bulunur ve bunları özenle yayımlar. Mirzabeyoğlu'nun yayınlarında ve bu yayınlar ekseninde yürütülen telegram cihazı tartışmaları, zihin kontrolü ve beyin yıkama temasını merkezine alır ve nihayetinde Türkiye'deki politik çerçeveye oturur. Telegram komplo söylemine göre, zihin yıkama ve beyin kontrol cihazını kullanan aktörler devlet aygıtının sınırsız imkanlarından faydalanarak küresel çapta sürdürülen tahakküm ve mankurtlaştırma süreçlerine hizmet etmektedirler. “Hakiki muhaliflerin” zihinleri ya devletin içerisindeki şeytani planlara hizmet eden gruplar tarafından kontrol edilir ya da uluslararası planları olan yerel işbirlikçiler bu şeytani görevi üstlenir. Dolayısıyla bu makalenin “Telegram” tartışmaları özelinde vurguladığı şey, Türkiye'deki politik tartışmaların sınırlarının yalnızca rasyonel zeminlerde kurulmadığıdır. Bu rasyonel olmayan zeminlerde gelişen politik söylemler de siyasal kimliklerin bir parçası konumundadır. Dolayısıyla Telegram komplo söylemleri gibi tartışmalara odaklanmak siyasal hayattaki özne konumlarına ilişkin yeni anlayışların ortaya çıkmasına imkân sağlayabilir.

Bu çerçeve uyarınca çalışma *Baran, Aylık, Beklenen Yeni Nizam ve Akademya* dergilerindeki telegram tartışmalarını ele almaktadır. Mirzabeyoğlu'nun düşünce mirasını ele alan ve onu aktüel olarak yaşatmaya çalışan bu dergiler, yazarın cezaevi günlerini detaylıca ele almaktadırlar. Telegram cihazının Mirzabeyoğlu üzerinde denenmesi de dergilerin en önemli gündem maddesini oluşturmaktadır. Neredeyse her sayı telegram cihazı tartışmalarına yer verirken aynı zamanda onun küresel ve ulusal bağlantılarını ele alır. Bu çalışma, telegram komplo söylemi bağlamında ortaya çıkan politik çerçevenin söylem analizini yaparak zihinleri kontrol edenler ile bunlara karşı mücadele edenler ya da bir diğer deyişle “iyiler” ve “kötüler” arasındaki komplocu tahayyülün sınırlarına ilişkin tartışmaları betimlemektedir. Buna ek olarak, telegram komplo söyleminin grubun politik pozisyonuna ilişkin tartışmalar ile nasıl eklemlendiğini metinler aracılığıyla göstererek, uluslararası bir komplo söyleminin yerelleşme dinamiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümü komplo teorilerinin bilişsel ve sosyolojik bağlamda haritalandığı çalışmaları değerlendirmektedir. İkinci bölüm ise zihin kontrolü ve beyin yıkama komplo teorilerinin uluslararası kaynaklarını incelemektedir. Üçüncü bölüm, Türkiye'deki komplo söyleminin kaynaklarına ve zihin kontrolü tartışmalarının betimlenmesine ayrılmıştır. Dördüncü ve son

bölüm ise zihin kontrolü ve beyin yıkama tartışmalarının özgül bir biçimi olan telegram söylemini ele almaktadır.

Komplo Teorileri: Epistemolojik ve Psikolojik Arka Plan

“Spekülasyon, hiper-uyanık tarama, dolap çevirme, kılı kırk yararak plan yapma, listeler, ekipman envanterleri, parçaları zekice birleştirme, sıradan ev ürünleri kullanarak yeni aletler icat etme, araştırma uzmanlığı. Komplo teorisi bir kokunun peşinde geceleyin ormanda sürünerek ilerleyen bir avcıdır...” (Stewart, 2021: 8). Kathleen Stewart’ın işaret ettiği gibi komplo teorileri, bir avcının hassasiyetinde beliren teyakkuz (*vigilance*) halinin kuramsal yansımasıdır. Teyakkuz halinin bilimsel içeriklere bezenmiş halleri olarak komplo teorileri, bireylerin politik öznellik biçimlerinden gündelik hayatlarındaki pratiklere kadar uzanan varoluş biçimlerini kuşatmaya muktedir bir kurama işaret eder. Açıklamaya giriştiği politik ve sosyal olgulara verdiği kapsamlı yanıtlardan dolayı komplo teorilerinin tanımları ve işlevleri çeşitlenmektedir. Komplo teorisinin nasıl tanımlanacağına ilişkin rekabet eden tanımlamalar, akademik yazında komplo teorisini tanımlamalarını daha akışkan, esnek ve bir o kadar da karmaşık hale getirmektedir. Naziler tarafından gerçekleştirilen Yahudi katliamlarının “bir Yahudi komplo söyleminin bir parçası olduğu” iddialarının 1940’lı yıllarda kamuoyunda kabul edildiği düşünüldüğünde (Räikkä, 2009: 187), komplo teorisinin nasıl tanımlanacağına ilişkin tartışmaların önemi daha iyi anlaşılabilir.

Akademik literatürün komplo teorileri ile ilişkilene biçimi, analitik felsefe merkezli filozofların epistemoloji temelli soruları ile Freudcu psikolojik ve sosyolojik argümanlar ile bezenmiş tartışmalar çerçevesinde şekillenmektedir (Sustein ve Vermeule, 2008: 2). Fakat aşağıda da görülebileceği gibi, bu argümanlar çoğunlukla diyalog halindeki önermeleri barındırmaktadır. Byford (2011: 71-93) komplo teorilerinin anatomilerini çeşitli başlıklar altında analiz eder. Ona göre, komplo söylemindeki ilk şart “komplocu bir grubun (*the conspiratorial group*)” varlığıdır. Buna ek olarak, komplocu grubun üyelerinin oldukça güçlü, şeytani, acımasız ve yenilmez olarak betimlenmesi de komplo söyleminin önemli parçalarındandır. Aynı zamanda bu acımasız komplocu uzmanlar, şeytani bir plana sahiptir. Öyle ki bu plan, bireylerin iradelerini aşar. Yazarın isabetle belirttiği gibi, “eğer birileri J.D. Rockefeller’i ya da Andrew Carnegie’yi ortadan kaldırsaydı, yirminci yüzyıl yine komplo teorilerinin yüzyılı olurdu” (Byford, 2011: 77). Komplo söyleminin diğer anatomik özelliği ise birkaç kişinin kendilerinden oldukça kalabalık olan bir topluluğu manipüle etmesidir. Komplo teorileri, şeytani planlara sahip küçük gruplar ile o planlardan haberdar olanlar arasında keskin bir ayırım gözetir. Bu ayırım “iyilerin hep iyi

kötülerin ise hep kötü olduğu” fikri çerçevesinde şekillenir. İyilerin ve kötülerin rekabet halinde olduğu bu evrende, kötülerin mutlak üstünlüğüne rağmen naif bir iyimserlik (*naive optimism*) de söz konusudur. Gerçekliğe dair sürekli sorular sormak, olayların akışına dair ön bilgilere sahip olmak ve son olarak tüm bunları bilimsel bir bağlamda kurgulamak, Byford’a göre komplo teorilerinin başat özelliklerine işaret eder.

Komplo teorilerinin doğasını ve onun ortak söylemsel alanını betimleyen Micheal Barkun (2003: 3-4), üç temel özelliği vurgular. Bu tematik ortaklığa göre, komplo teorilerinde “hiçbir şey tesadüfi değildir”. Kötücül iradenin şekillendirdiği dünya, bir fantezi evreninin özelliklerini taşır. İkinci tematik özellik ise, “hiçbir şeyin görüldüğü gibi” olmadığıdır. Buna göre, dünyanın sunduğu gerçekler “birer yanılsamadan ibarettir”. Son olarak Barkun, komplo teorilerinin “her şeyin birbirleriyle bağlantılı olduğu” bir dünya tasavvur ettiğini vurgular. Karl Popper (2015: 13-15) de komplo teorilerini her şeyin Tanrı’nın gölgesinde şekillendiğini belirten dini inançların bir vechesi olarak görür. Tanrı’yı yerinden ettikten sonra oluşacak boşluğun nasıl doldurulacağını soran Popper, bu soruya “şeytani gruplar ve çeşitli güçlü adamlar” şeklinde cevap verir. Şeytani gruplar ve çeşitli güçlü adamlar, kurumların oluşmasında istikrarlı bir iradeye sahiptir ve bu irade, aynı zamanda tarihin istikrarlı güçlerinden birisini oluşturur. Her şey güçlü iradelerin çerçevesinde şekillenir ve bu evrende tesadüfi ya da beklenmedik olanın yeri yoktur. Bu yapısal özelliklere ek olarak, “cinsellik ve sansasyon” komplo anlatılarının başat unsurlarından birisidir. Rezaletler, acımasız ayınlar ve ahlaki skandallar birbirleriyle örüntülü bir biçimde sunulur (Karaosmanoğlu, 2021: 38-39). Komplo teorilerindeki cinsellik teması, kadın öznelerin teori içerisindeki konumuna işaret eder. Kadınlar, tarihin istikrarlı iradeler tarafından biçimlendirilen belirli anlarında cinsellikleri ile bu temanın bir parçası olurlar. Bir diğer önemli yapısal özellik ise komplo teorisi söyleminin akışkan özelliğidir. Öyle ki, bu akışkan zemin *new age* akımı ile faşist söylemi bir arada tutabilir. Söylemler arası akışkanlık yalnızca bir ortaklığı inşa etmez aynı zamanda ontolojik bir kuruluşu da içerir (Karaosmanoğlu, 2009).

Yukarıdaki sosyolojik ve söylemsel yapıların analiz edildiği tanımlamaların yanında, komplo teorisinin bir şizofreni ve paranoya hali olduğuna işaret eden psikopatoloji merkezli çalışmalar da bulunmaktadır. Post ve Robins (1997: 40), paranoya süreçlerinin kişinin toplumdan korkmaya veya nefret etmeye başladığı zaman oluştuğuna işaret ederek paranoyak kişinin nihayetinde “insanlık durumuna yabancılaştığına” işaret etmektedir. Komplolar ya da politik paranoya halleri ise, tam bu yabancılaşma halinin verdiği dışlanmışlık anında ortaya çıkmaktadır. Nihayetinde, politik paranoiyalar toplumla kaybedilen bağların benzer mağdurlar aracılığıyla kazanılmasına hizmet eder. Benzer bağlamda Richard Hofstadter (1996: 4) de klinik bir vaka olarak paranoiyayı politik paranoya biçimlerinden ayırır. Klinik paranoyak,

düşman ve komplocu dünyayı doğrudan kendisiyle ilişkilendirirken politik paranoyak kimse bunu doğrudan ulus, kültür ya da yaşam biçimi gibi makro ölçekteki yapılar ile ilişkilendirir. Politik paranoyak kimse, tarihsel olayları yapılar arasındaki ilişkide şekillenen bir olgu olarak görmez. Tarih, birilerinin iradesinde şekillenen sonuçlardan ibarettir. Bireyler iradelerini, iktidar, basın ve sınırsız kaynak kullanarak ve nihayetinde bireylerin zihinlerini etkileyerek (*brainwashing*) gösterir (Hofstadter, 1996:32). Komplo söyleminin yapısına ilişkin tartışmalar nihayetinde onun kamusal söylemdeki yerine dair soruları beraberinde getirir. Karşı bilgi üretiminin sınırlarını tartışan bu çalışmalar, komplo söyleminin kötü şöhretine karşı çeşitli eleştirel tutumlar geliştirmektedir.

Kamusal Alan ve Demokratik Hoşgörü Çerçevesinde Komplo Teorileri

David Coady (2006: 1) komplo teorisinin yapısal özelliklerini betimlerken ana akım tartışmadan uzaklaşır ve komplo teorisinin kötü şöhreti üzerine çeşitli eleştiriler getirir. Ona göre komplo teorisi temelde iki yapısal özellik taşımaktadır. Bunlardan birincisi, komplo teorisindeki şeytani yapıların birlikteliğidir. İkinci temel özellik ise, komplo açıklamalarının çoğunlukla “komplocu olmayan resmi söyleme karşı” gelişmiş olmasıdır. Coady (2006: 9), komplo söylemi ile resmî açıklamalar arasındaki farka işaret eder ve ne resmi teorilerin ne de komplo teorilerin doğruluğuna dair genel bir kanının var olabileceğini vurgular. Coady'e benzer bir bağlamda, komplo söyleminin epistemolojik yönlerini ele alan Brian L. Keeley (1999: 122), komplo teorisinin tarif ederken “yanlışlanabilirlik” ve “kamusal güven” ilkelerine başvurur. Ona göre komplo teorileri, toplumsal mekanizmanın sunduğu inanç üretim biçimlerinin (*social mechanism of warranted belief production*) sınırlarını zorlar. Kurumlara ve güvenilir kaynaklara olan hiper-şüphecilik nihayetinde komplo teorilerini yanlışlanamaz kılar. Yazara göre, bu epistemolojik yapı, komplo teorilerinin temel özelliklerinden birisidir. Keeley'e göre (1999), hiper-şüphecilik ya da kamusal güven mekanizmalarının karamsarlık ile değerlendirilmesi, mesnetsiz komplo teorilerinin (*unwarranted conspirational theory*) kamusal söylemden dışlanması için uygun bir ölçüttür. Keeley, komplo teorisinin ne zaman kamusal söylemden dışlanacağına ilişkin tartışmasını kamusal söylemin egemen söylem tarafından kuşatılması eksenine oturtur. Ona göre, her karşı bilgiyi (*counterknowledge*) komplo söylemi olarak değerlendirmek, kamusal alanın tekipleşmesine neden olur ve demokratik ilkelere zarar verir.

Gerçekten de komplo teorisi terimi, muhalif kesimlere karşı bir silah olarak işlev kazanabilir (Douglas, ve diğerleri, 2019: 5). Eğer bir söylem komplo olarak nitelendiriliyorsa, bu noktadan sonra söylem üzerinden geliştirilen tüm

eleştirel pozisyonlar “makul şüpheli” hale gelmektedir. Dolayısıyla bir karşı söylemi komplo teorisi olarak nitelendirmek aynı zamanda iktidarın yönetsellik araçlarına işaret eder. Bir eleştirel söylemin, komplo olarak betimlenmesi nihayetinde o söylemin kamusal tartışmadan dışlanmasına ve yaratacağı olası etkilerin en aza indirilmesine hizmet eder (Husting & Orr, 2007: 127). Bu tartışmaya, komplo teorisi fobisi (*conspiracy theory phobia*) kavramsallaştırması ile katılan Juha Räikkä ve Lee Basham (2019), komplo teorisinin kapsamlı bir biçimde analiz edilmeden kamusal söylemden dışlanmasının demokrasinin fonksiyonlarına zarar verdiğini iddia etmektedir. Yazarlara göre, işlevsel demokrasi vatandaşların devlet organlarını söylemsel ve pratik düzeyde denetleyebilmesine dayanmaktadır. Komplo teorisi de bu işlevi bir noktaya kadar yerine getirir. Dolayısıyla yazarlar, komplo teorisi fobisinin demokratik erdemlere zarar verdiğini vurgulamaktadır.³ Benzer bir şekilde, liberal demokratik kuramın temel ilkelerinden olan “hoşgörü (*tolerance*)” kavramı çerçevesinde komplo teorilerinin kamusal söylemdeki yerini araştıran çalışmalar da komplo söylemine karşı geliştirilecek olan hoşgörünün demokratik ilkeleri güçlendireceğini vurgulamaktadır (Smallpage, 2019). Komplo teorilerini kamusal söylemin bir parçası olarak görme eğiliminde olan bu çalışmalar, komplo teorilerinin sosyolojik arka planının daha detaylı analize muhtaç olduğunu vurgularlar. Komplo teorileri, dört başı mamur bir eleştirel pozisyona sahip olmasalar dahi toplumsal ve siyasal sorunlara ilişkin belirli temaları barındırır. Örneğin hip hop kültürünü Amerika’daki ırkçılık bağlamında inceleyen Travis Gosa (2011), hip hop kültürünün bilgi sisteminin temelinde bir karşı bilgi türü olduğunu iddia eder. Yazar, hip hop kültürünün komplo söylemi ile oluşan ortaklığını ise Amerika’daki siyahilerin yaşadığı ırksal ayrımcılık bağlamında değerlendirir. Ona göre komplo teorilerinin doğru ya da yanlış olması önemli değildir. Teoriler çeşitli bağlamlarda var olan sorunlara işaret ederler.

Komplo söyleminin çeşitli bağlamlarda değerlendirildiği çalışmaların işaret ettiği yapısal unsurlar zihin yıkama ve beyin kontrolü komplo söyleminin de sınırlarını belirlemektedir. Zihinleri kontrol eden ve şeytani planlara sahip olan aktörler, her şeyin birbirleriyle bağlantılı olduğu evrenler, bireylerin iradelerinin güçlü tarihsel yapılar karşısındaki pasif alıcı rolü gibi temalar zihin yıkamaya dair komplo teorilerinin de kurucu unsurları olarak belirmektedir.

---

3 Kamusal alanda komplo teorisinin etraflıca tartışılması aynı zamanda komplo teorisi temelli siyasal mobilizasyonların da önüne geçme imkânı sağlar. 2021 yılında Donald Trump tarafları tarafından gerçekleştirilen Amerikan Kongresi baskını komplo teorisi temelli siyasal mobilizasyona örnek gösterilebilir.

Zihin Kontrolü ve Beyin Yıkamaya İlişkin Komplo Söyleminin Uluslararası Kaynakları

Zihin yıkama ya da zihin kontrolü gibi komplo teorilerinin ortaya çıkması ve yaygınlaşması savaş sonrası Amerika'nın politik ve kültürel iklimi uyarınca değerlendirilebilir. Amerika'nın anti-komünist propagandası ve gelişmekte olan teknolojilerin sosyal hayatı hızlı bir biçimde dönüştürmesi çeşitli muhafazakar tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zihin kontrolü gibi teknolojinin şeytani bilim adamları elinde canavarlaştığı komplo teorileri de bu muhafazakar iklimin ürünüdür (Karaosmanoğlu, 2021: 26). 1950'li yılların başlarında Kore Savaşı'nda rehin alınan 21 Amerikalı askerin komünist şarkılar söylemesi ve Amerika'nın aleyhinde beyanlar vermesi sonucunda, dönemin kamuoyu dikkatini bahsedilen tutsak askerlerin tutumuna çevirmiştir. Askerlerin kendi iradeleri ile komünist şarkılar söylemesini anlamlandıramayan ve bunun mümkün olmadığını düşünen Amerikan kamuoyu, askerlerin zihinlerinin bir şekilde Komünistler tarafından kontrol altına alındığını iddia etmiştir.

Dönemin gazetecilerinden Edward Hunter, hsi nao (*wash brain*) olarak ifade edilen Çince tanımlı Amerikanlaştırarak *brainwashing* haline getirmiştir (Dunne, 2013: 22-23). Bu aşamadan sonra kavram, politik olayları açıklamak amacıyla sıklıkla başvurulan bir şemsiye kavrama dönüşmüştür. Bu şemsiye kavramın toplumsal dolayımına girmesi sadece Kore Savaşı'nda rehin tutulan yirmi bir askerin tutumuna ilişkin kamuoyu tartışmaları bağlamında değerlendirilemez. Bunun yanında kavramın toplumsallaşmasında etkili olan kurumlardan birisi CIA'dır (Melley, 2011: 28). Dönemin önemli figürlerinden olan ve istihbarat teşkilatı genel direktörü olan Alan Dulles, Amerikan kamuoyunun dikkatini “zihin savaşlarına (*the battle for men's minds*)” çekmiştir. Ona göre, artık savaşın yeni bir formu bulunmaktadır ve bu form şeytani planlara sahip komünist cephe ile Amerikan toplumunun arasında gelişmektedir. Zihin savaşları (*brain warfare*) kavramı, bu ortaya çıkan yeni savaş formunun betimleyicisi olarak seçilmiştir ve çoğunlukla şeytani amaçlara sahip Sovyet ve komünist uygulamalarını hedef almıştır. Dulles'e göre, bu teknikler yeni komünist savaş teknikleridir ve Amerikan kamuoyu tarafından tanınması Amerikan toplumunun güvenliği için hayati bir öneme sahiptir (Melley, 2013).

Dulles'in işaret ettiği zorunluluk sonucunda, Amerika'da 1950 ile 60'lı yıllar arasında zihin savaşlarının tanınması ve bilinmesi için istihbarat örgütlerinin kontrolünde bir dizi araştırma yürütülmüştür. 1953 ile 1963 yılları arasında yürütülen ve 149 projeden oluşan MK-ULTRA projesi⁴, bu araştırmalardan birisidir. Proje, zihin kontrolünün çeşitli yollarını açığa

4 Bu proje her ne kadar komplo söylemlerinin temelini oluştursa da gerçekliği konusunda şüphe yoktur.

çıkarmayı hedefleyen bir dizi uygulamayı içermektedir. Elektroşok, hipnoz, radyasyon ve LSD gibi ilaçların kullanımını içeren proje insan zihninin sınırlarını keşfetmeyi amaçlamaktadır (Knight, 2003: 486). Proje 1970’li yıllardaki hükümet soruşturmaları ile gün yüzüne çıkarıldıktan sonra insan davranışlarının şeytani gruplar tarafından kontrol edilebileceğine dair komplo teorilerinin de başat unsuru olmuştur. MK-ULTRA projesi çerçevesinde geliştirilen BLUEBIRD ya da ARTICHOKE projelerine de komplo teorilerinde sıklıkla işaret edilmektedir. Bu projelerde, MK-ULTRA projesine benzer bir biçimde, zihin sınırlarının keşfedilmesi amacıyla çeşitli “alışılmışın dışında (*unorthodox*)” yöntemler uygulanmıştır (Melley, 2011: 28).

İstihbarat merkezli zihin kontrolü uygulamalarının yanında dönemin bilimsel yayınları da zihin kontrolünün mümkünliğini tartışmaktadır. Amerikan soğuk savaş politikasının zihin kontrolü temelli güvenlikleştirmelerine zemin hazırlayan bu çalışmalar da daha sonra komplo söyleminin bir parçası olmuştur. William Sargant ve Joost A. M. Meerlo gibi ünlü psikiyatristlerin çalışmaları bu dönemde zihin kontrolüne ilişkin çıkan bilimsel yayınlara örnek olarak gösterilebilir (Melley, 2008: 150). Kore Savaşı, CIA’nın çeşitli projeleri ve bilimsel yayınlar ile hazırlanan paranoyak zeminin politik çıktısı ise *McCarthyilik* ya da İkinci Kızıl Panik (*Red Scare*) olarak adlandırılan siyasal uygulamalardır.⁵ Anti-komünist kuşkuculuğun paranoyak sınırlarının dahi zorlandığı bir siyasal iklime işaret eden bu tanımlamalar zihin kontrolü gibi bir diğer paranoyak düşünme biçimi ile benzer bir zeminde hareket etmektedir. Bir teyakkuz halinin hüküm sürdüğü 1950’li yıllar Amerikası ihraç ettiği mal, hizmet ve savaşlara ek olarak zihin kontrolüne ilişkin komplo teorilerini de uluslararası alana hediye etmiştir.

Savaş sonrası Amerikan politik düşüncesinin çerçevesi ve onun küresel çaptaki yayıngınlığı, o dönemde yayımlanmış kültürel ürünlerin niteliğinden hareketle de tahlil edilebilir. 1962 yılında yayımlanan bir Anthony Burgess romanı olan *Otomatik Portakal* da bu kültürel iklimin ürünüdür. Roman, beyin yıkama mağdurlarından olan Alex’in yaşantısını merkeze alarak özgürlük, modernleşme ve otorite gibi temaları okuyucuya eleştirel bir biçimde sunmaktadır. Dönemin gözde teması olan beyin yıkama ise, romanda “Ludovico teknikleri” ile anlatılmaktadır. Burgess, Ludovico teknikleri gibi temaları kurgu evrenine yerleştirerek dönemin gözde korkusu olan “beyin yıkama” korkusunu betimlemektedir (McEntee, 2023: 222). Aynı yıl gösterime giren Mançuryalı Aday (*The Manchurian Candidate*) adlı film de soğuk savaş döneminin gözde teması olan beyin yıkamayı ya da zihin kontrolünü güvenlik ve politika kapsamında ele almaktadır. *Mançuryalı Aday* filmi birçok bağlamda dönemin

5 Amerikan politikalarını “ahlaki panik”, “ekonomik panik” ve “cinsel panik” gibi temalar çerçevesinde değerlendiren bir çalışma için bkz. (Lancaster, 2011).

siyasal ve sosyal iklimini yansıtmaktadır. Beyin yıkama ve bireyin iradesi arasındaki gerilimin yanısıra McCarthycilik de filmin temel bileşenlerindedir (Carruthers, 1998). Sonraki bölümlerde görülebileceği üzere, Amerikan soğuk savaş politikasının özgül bağlamına işaret eden beyin yıkama teorileri, Türk kamuoyunda da sıklıkla tartışılmıştır. MK-ULTRA gibi projelerden ya da Mançuryalı Aday filmi gibi kültürel ürünlerden hareketle Türk siyasal hayatını anlamlandırmaya çalışan çeşitli politik çevrelerin temel argümanları yukarıda gösterilmeye çalışılan politik ve kültürel atmosferden etkilenmiştir.

Zihin Yıkama ve Beyin Kontrolüne İlişkin Ulusal Kaynaklar

Ulusal kaynaklardaki yaygın komplo temaları değerlendirildiğinde, komplo söyleminin çoğunlukla milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakarlığın⁶ politik havzasında belirdiği ortaya çıkar. Türk sağının mağduriyet ve iktidar arzusu arasındaki psişik durumu, İslamcı politik tahayyüle benzer bir biçimde, komplocu düşünme biçimleri ile Türk sağının ontolojik birlikteliğini zorunlu kılar (Baştürk, 2014). Benzer bir bağlamda mazlumluğun ve iktidar istencinin aynı psikopatolojik zeminlerde hareket ettiğini öne süren Fethi Açıkel (1996: 184), “kutsal sentez” örneğindeki ben-merkezli oluş haline işaret eder ve bu durumun komplocu argümanlar ile yakından ilişkili olduğunu gösterir. Çalışmaya göre, sentezin ortaya çıkardığı ben-merkezli komplo teorilerinin en önemli temsilcileri ise “Türk-İslam burjuvazisidir”. Psikopatoloji merkezli tartışmaların yanında İslamcılığın siyasal olanı değerlendirme biçimi de komplocu argümanların ortaya çıkmasına imkan tanıyan politik atmosferi oluşturur. Mutlak iyiler ve kötüler arasında betimlenen siyasal arena temelinde kapsayıcı değil dışlayıcıdır. Batılılaştırıcı seçkinler ile halkın kendisi olan İslamcı özneler temelinde komplo teorilerinin yarattığı “biz” ve şeytani planlara sahip olan “onlar” ikiliğini kurumsallaştırır (Çınar, 2005: 40). İslamcılığın yakın tarihle kurduğu ilişki de komplo teorilerine kapı aralar. Mağduriyet, mazlumluk ve örselenme duyguları ile oluşan “sensibilite”, komplo teorilerinin bileşenlerinden birisi olan mağduriyet hissini güçlendirir (Çiğdem, 2018: 29). İslamcılığın komplo söylemi ile kurduğu özdeşlik zemini yalnızca tarih ile kurulan ilişkide ortaya çıkmaz. Aynı zamanda güncel politik olaylara verilen tepkiler de komplo teorisi ile bezenmiş söylemleri içerir (Tangün & Parlak, 2020). Bu makalede değerlendirmeye çalıştığım telegram komplo söylemi de yukarıda betimlemeye çalıştığım İslamcılık ve komplo ilişkisi içerisinde kendine

6 Bu üç ideolojik pozisyonun ayrılıktan ziyade bir bütünlük içerisinde olduğu ve bu bütünlüğün masonluk ve dönmeler gibi komplo söylemleri üzerinden analiz edildiği kapsamlı bir çalışma için bkz. (Özman & Dede, 2016).

yer bulur. Hassasiyetlerin ve mağduriyetlerin sergilendiği bu sahnede telegram komplo söylemi, tüm bu epistemolojik arka planı devralır. Bu duruma rağmen, 90'lı yılların İslamcılığının halet-i ruhiyesi günümüzdekinden farklıdır. Günümüzdeki muzaffer ve muktedir konumdan ziyade 90'lı yıllardaki İslamcılık içe kapanma eğilimleri göstermektedir. Telegram komplo söylemi de darbe sonrası ortaya çıkan yenilgi ve tedirginlik hissinin irrasyonel biçimde kurumsallaşması olarak değerlendirilebilir.

Komplo teorilerinin epistemolojik ve psikolojik arka planı yalnızca hipotetik düzeydeki biz/onlar, iyiler/kötüler ve mazlumlar/muktedirler ikilikleri üzerinden oluşmaz. Aynı zamanda tarihsel aktörler ve olaylar üzerinden somutlaşır. Nihayetinde bu somut düzlem belirli temaları ortaya çıkarır. Sevr sendromu, derin devlet, dönmeler ve telekinezi gibi temalar Türkiye'deki komplo söyleminin ulusal kaynaklarına işaret ederler. Türkiye'deki komplo söyleminin en önemli kaynaklarından birisi olan Sevr sendromu, Türkiye'nin harici ve dahili düşmanlar tarafından parçalanmak istediğine dair kamuyounun neredeyse her kesimi tarafından paylaşılan irrasyonel korkuyu ifade eder⁷ (Guida, 2008: 38 ; Göçek, 2011). Sevr sendromunun bileşenlerinden olan harici düşmanlar Türkiye'nin politik güvensizlik yaşadığı dönemlere koşut olarak şekillenmektedir. Dahili düşmanların tarihselliği ise on yedinci yüzyıla kadar uzanmaktadır. Sabatay Sevi'nin takipçilerinin oluşturduğu dönmeler, bu dahili düşmanların en önemlisi olarak gözükmektedir. Sevi'nin din ve isim değiştirerek Osmanlı sarayına Aziz Mehmed Efendi olarak girmesi, dönmelerin şeytani davranışlarına ilişkin bir şablon sunmaktadır (Nefes, 2015: 576 ; Hepkon, 2012: 138 ; Bali, 2013). Bu şeytani davranış motifi, 1908 Meşrutiyet Devrimi sırasında kendini gösterir. Bu komplocu argümana göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli figürlerinden ve aynı zamanda dönme olan Mehmed Cavid bey, İkinci Abdülhamid'in tahtan uzaklaştırılması ile sonuçlanan olaylar bütünü'nün merkezinde yer almaktadır. Yahudi dönmeler ve özel olarak Mehmed Cavid bey, milliyetçi ve mukaddesatçı İkinci Abdülhamid'i tahtından indirerek Osmanlı'nın dağılmasının fitilini ateşlemişlerdir (Baer, 2013: 530). Dönmelerin giriştikleri şeytani faaliyetler yalnızca geçmişe ilişkin değildir. Tehdit süreklidir. Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanan Gezi Eylemleri de "Gezi kalkışması" olarak değerlendirilmiş ve eylemlerin arkasındaki temellerin Yahudiler ya da "faiz lobisi" tarafından atıldığı iddia edilmiştir (Yazmacı, 2013: 154 ; Nefes, 2017). Buna ek olarak, dahili düşmanların sınırları yalnızca dönmelerin giriştikleri

7 Bu irrasyonel korkuları "ontolojik güvensizlik" kavramı çerçevesinde değerlendiren çeşitli araştırmalar da bulunmaktadır. Akkoyunlu ve Öktem (2016) ontolojik güvensizliğin Türkiye'deki otoriter rejim ile ilişkisini değerlendirirken Sofos (2021) Ayasofya örneğinden hareketle ontolojik güvensizliğin Türkiye'nin duygu rejimindeki kurucu rolüne işaret eder. Daha kapsamlı bir tartışma için bkz. (Sofuoğlu, 2022).

şeytani planlar çerçevesinde çizilmez. Ulus inşası sırasında ulus tanımının dışarısında kalan Ermeni ve Rumlar da Sevr sendromunun bir parçası durumundadırlar (Nefes, 2019). Dönmelere ya da diğer azınlıklara ilişkin komplocu tahayyül, yalnızca Türk sağının ve İslamcılığın politik çerçevelenme aracı değildir. Seküler basın ve entelektüel gruplar da Sevr sendromu çerçevesinde komplo teorileri ile temasını sürdürmektedir (Bali, 2016: 190 ; Gürpınar, 2020: 48 ; Guida, 2008 ; Bora, 1996: 44).

Türkiye'deki komplocu düşünme tarzının bir diğer bileşeni ise “derin devlet” temasıdır. Derin devletin varlığına ilişkin iddialara göre, yüksek rütbeli devlet yetkililerinden oluşan asker, akademisyen, bürokrat, hakim ve savcılar siyasetin ve devletin üstünde bir kliği oluştururlar. Devletin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı zamanlarda bu klik, tüm hukuki ve siyasal sınırları aşarak devletin bekasını koruma iradesi gösterir. Derin devlet tartışmaları ile Sevr sendromu arasında doğrudan bir ilişki bulunur. Harici ve dahili düşmanlara karşı görünmeyen bir otorite, derin devlet, daima Türkiye'nin bir bütün halinde kalmasının yollarını aramaktadır (Nefes, 2019: 392). Derin devlet kavramının tarihselliğini sorgulayan çalışmalar, soğuk savaş döneminin kalıntısı olan kontrgerilla (*counterguerrilla*) kavramının 90'lı yılların ortalarına doğru derin devlete evrildiğini gösterir. Ulusal ve uluslararası politik olayların yanında, derin devlet mitinin ortaya çıkışı ya da kamusallaşması kültürel üretim süreçlerinin de sonucudur. 2001 yılında yayınlanan *Kurtlar Vadisi* dizisi, Türkiye'deki derin devlet tartışmalarındaki muhayyilenin sınırlarını belirlemeye devam etmektedir (Gürpınar, 2020: 64-65).

Sevr sendromu, derin devlet ve dönmeler gibi temalardan hareketle politik ve gündelik hayatı kuşatan Türkiye'deki komplo söylemi, zihin yıkama ve beyin kontrolüne ilişkin tartışmaların yerel kaynaklarını oluşturur. Uluslararası kaynaklar ile bezenmiş aynı zamanda ulusal kaynakları da içeren zihin kontrolü ve beyin yıkamaya ilişkin komplocu argümanlar söylemin ortaya çıktığı tarihsel duruma koşut olarak değişmektedir. Bir tür zihin kontrolü ve beyin yıkama aracı olarak telekinezi ve parapsikoloji tartışmalarının Türkiye'deki bağlamına ilişkin iki gazete haberi bu bağlamın yönüne dair ipuçları barındırmaktadır. 2013 yılında dönemin Başbakanlık başdanışmanı olan Yiğit Bulut, Erdoğan'ın uzaktan kontrol yöntemleri kullanılarak öldürülmeye çalışıldığını iddia etmiştir (Cumhuriyet, 2013). Bulut, Gezi Eylemleri sırasında ortaya çıkan politik zemini telekinezi gibi komplo argümanlarına başvurarak açıklama eğilimindedir. Bulut'a benzer bir bağlamda Nevzat Tarhan da zihin kontrolünün mümkün olduğuna dair beyanlar vermektedir. Aynı gazete haberinde Alaattin Çakıcı'nın açıklamaları da yer almaktadır. Fransız polislerinin kendisine çeşitli parapsikolojik müdahalelerle bulunduğunu iddia eden Çakıcı, Fransız polislerinin yalnızca “Türkiye'de Kürtlere işkence yapılıyor” şeklinde ifade vermesini istediğini iddia etmektedir (Yeni Şafak, 2005).

Türkiye’de zihin kontrolü ve beyin yıkama tartışması yalnızca İslamcılar tarafından temsil edilen politik grupların gündeminde değildir. Örneğin Soner Yalçın (2016), bir köşe yazısında şu soruyu sormaktadır; “Dünyanın neresinde ‘yönetici koltuğunda’ oturan Mançurya Kobayları var?”. Benzer bir bağlamda, Ergenekon iddianamesindeki sanıkların aralarındaki yaptıkları konuşma da zihin kontrolüne ilişkin farkındalığa işaret eder (Hürriyet, 2008). Dahası, 1990 yılında Hafize Zekeriya İtil (HZİ) Vakfının Dev-Sol tarafından bombalanması da zihin kontrolü teorilerinin farklı politik kesimler tarafından benimsendiğini göstermektedir (Gökdemir, 2019). Bu ortak zemine rağmen, Mirzabeyoğlu ve İslamcı yazın telegram söylemi üzerinden çok daha kapsamlı bir politik tavır geliştirmektedir. Bu politik tavır, İslamcı yazının reel politikteki rakiplerine karşı bir varoluş biçimi üretmekte ya da varolan yapıyı pekiştirmektedir.

Telegram: Yerel ve Küresel Ölçekte Bir Komploteorisi

Telegram Nedir?

Telegram komplo teorisi, soğuk savaş dönemi Amerika’ında ortaya çıkan zihin kontrolü ve beyin yıkamaya ilişkin komplocu tahayyüllerin, Türkiye’nin siyasal ve sosyal yapıları uyarınca tekrar tematize edilmiş biçimlerine işaret eder. Telegram, İBDA-C çizgisindeki yayınlara göre “cihazı kullanan kişi ile hedef kişi arasında anı anına haberleşmeyi mümkün kılan” bir teknolojik cihazın adıdır (Akademya, 2011: 77). Telgraf kelimesi ile aynı kökten gelen telegram sözcüğü, Salih Mirzabeyoğlu’nun yazılarında kendisine uygulanan işkenceyi tarif ederken sıklıkla kullanılmaktadır. İBDA-C çizgisindeki yayınların iddialarına göre, askeri bir teknoloji olarak değerlendirilen telegram, konvansiyonel silahlardan çeşitli bağlamlarda ayrılır. Beyni yıkanacak ya da zihni kontrol altına alınacak kişi, hedefte olduğunun asla farkına varamaz. Bu yönüyle telegramın “atom bombasından daha tehlikeli” olduğu iddia edilir (Süvari, 2011: 86-87). Telegram cihazının kökleri, 1950’li yıllarda gerçekleştirilen insan beyninin sınırlarına ilişkin araştırmalara dayandırılır. *MK-ULTRA* ve *BLUEBIRD* gibi Amerika merkezli çalışmalar, Telegram teknolojisinin erken dönem örnekleri olarak sunulmaktadır (Süvari, 2011: 96). Telegram komplo söylemine göre, cihaz oldukça farklı amaçlara hizmet etmektedir. Bireyi doğrudan hedef alarak “köle” haline getirmeyi mümkün kıldığı gibi aynı zamanda insanların “şuuraltını sömürgeleştirmeye” de imkan sağlar. Türkiye özelinde ise telegram, “Batının hakimiyet çabası ve kontrol mekanizmaları bağlamında” değerlendirilmektedir. Buna göre, telegram cihazı kullanılarak hedef bireylerin ya da toplumların “dünya görüşü ve değerler dokusu” değiştirilebilir ya da dönüştürülebilir (Soykan, 2013: 5). Özetle, Telegram bir beyin yıkama ya da kontrol etme aracı olarak tarif edilmektedir. Cihazın nasıl kullanıldığına ve neye benzediğine ilişkin

açık betimlemeler bulunmamaktadır. Fakat etkileri ve amaçları açık bir biçimde tahlil edilmektedir. Telegramın amacının “kobay bireyler” ya da “kobay toplumlar” yaratmak olduğu sıklıkla vurgulanır. Bu bağlamda telegram söylemi, aktörlerin sıklıkla değiştiği fakat yapının daima şeytani amaçlara hizmet ettiği iddia edildiği bir düşünce zemininde ortaya çıkar.

Söylemin Yapısı

Telegrama ilişkin komplö söylemleri, Barkun'un (2003: 4-5) tarif ettiği “her şeyin birbirlerine bağlı olduğu”, “hiçbir şeyin tesadüfi olmadığı” ve “hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığı” bir evrene işaret eder. Bu evrende çoğu kimse hedef alındığının ve zihninin sömürgeleştirildiğinin farkında değildir. Bunun yanında, Telegram söylemi, Byford'un (2011: 71) vurguladığı gibi daima şeytani kötülükler yapmaya hazır bir “komplocu grubu” içerir. Bu komplocu grup, çoğunlukla komplö evreninin yaratıldığı coğrafyadaki sosyal ve politik karşıtlıklar ile örtüşür. Aynı zamanda, telegram söylemi bilimsel bir zemine de işaret eder. Dekart'tan Faraday kafesine uzanan bilimsel zemin uyarınca söylem detaylandırılır (Özönder, 2005: 32). Bilimsellik, aynı zamanda derin bir tarih bilgisi ile okuyucuya sunulur. Telegram teknolojisinin mucidi de bu bağlam uyarınca tarihsel bir figür olarak ortaya çıkar. Telegram söyleminin yansıdığı bütün metinlerde Jose Delgado adlı bilim adamı zihin kontrolü uygulamalarının mucidi olarak işaret edilir (Süvari, 2011:95 ; Akcebe, 2013a: 345 ; Ekin, 2011: 128). Telegram komplö söylemi aynı zamanda Coady'nin (2006) belirttiği gibi, otoritelere karşı bir içeriğe sahiptir. Telegram söylemine göre, cihaz devlet otoriteleri tarafından “hakiki muhalifleri” etkisiz hale getirmek için kullanılmaktadır (Akcebe, 2013b: 382). Dahası, telegram söylemi metinler arası bir diyalog halinde kurulmuştur. MK-ULTRA ve CIA projelerinden sızan Amerikan komplö söylemleri metinlerin temel referans noktasını oluşturmaktadır (Akcebe, 2011: 119 ; Akcebe ve Kuplu, 2013: 353) ve daima birbirlerine gönderme yaparak kendi referans çevresine açık, dış dünyaya ise kapalı bir örüntü çizmektedirler (Karaosmanoğlu, 2021: 53). Bu durumun doğal sonucu olarak telegram söylemi hiçbir zaman yanlışlanamaz. Buna ek olarak, telegram söylemi “kamusal güven otoritelerine” karşı daima hiper-şüpheli bir tavır takınır. Bu kapsamda telegram komplö söylemi, üniversiteler ya da bilimsel kuruluşların daima şeytani planların bir parçası olduğunu varsayar (Şenel, 2011: 20). Komplö teorilerinin genel ilkelerinden olan “cinsellik ve sansasyon” teması da telegram tartışmasının merkezinde yer almakta ve teorinin nasıl yerleştiğine ilişkin içerikler sunmaktadır. Mirzabeyoğlu (2013: 10), telegram cihazının başında bulunanlar ile diyalogunu şu şekilde aktarmaktadır; “dişi değil; ibne. Üçüncü cins dememi istiyorlar. İbne diye yazamamı rica ediyorlar; ardından

‘yazmazsan...’ diye küfür başlangıcı”.⁸ Mirzabeyoğlu “telegramcıları” politik muhayyilesindeki toplumsal cinsiyet kalıpları ile bağdaşmayan aktörler olarak ele almaktadır. Mirzabeyoğlu’nun söyleminde telegramcılar, kadın veya erkek değil şeytani planlara alet olabilecek *üçüncü cinsler* tarafından temsil edilmektedir. Telegram söylemi, komplo söyleminin uluslararası standartlarına birçok bağlamda uygun gözükmektedir. Söylemin yapısından içerik üretme biçimlerine kadar uzanan bu benzerlik komplocu grubun nitelikleri, kimler olduğu ve neye hizmet ettikleri bağlamında farklılaşır. Komplocu grup, komünistlerden kemalistlere dönüşmüş, komplonun amacı Amerikan ulusunu yerle bir etmekten “Mirzabeyoğlu’nu kemalist yapmaya” evrilmiştir.

Söylemin Yerelleşmesi

“Bu, sanki bir modern büyücülük; ve robot insan imâl etme hayâl ve çalışmalarına mukabil, doğrudan doğruya insanı robotlaştırma işi” (Mirzabeyoğlu, 2011: 2). Salih Mirzabeyoğlu, beyin yıkamaya hizmet eden “telegram” cihazını bu şekilde tarif etmektedir. Yazarın iddialarına göre telegram cihazı, bireylerin zihinlerini uzaktan kontrol etmeye ve insanları iradelerinin dışında hareket ettirme yeteneğine sahiptir. Aynı zamanda telegramın cihazı kullanan kişi ile hedef kişi arasında doğrudan bir haberleşme imkanı sunduğu varsayılır. Zihin kontrolünün temelleri de tam bu noktada şekillenir. Cihazı kullanan kişi ile hedef alınan kişi arasında elektromanyetik dalgalar aracılığıyla tam bir haberleşme ağı kurulduğu öne sürülür. Zihni kontrol edilen kişi, bu haberleşme ağından gelen komutları⁹ ya uygulamak ya da bu komutlara direnerek “telegramcıları” ya da “zihin kontrolcülerini”ni açığa çıkarmak zorundadır. Mirzabeyoğlu, iddialara göre bu şeytani planı gün yüzüne çıkarmıştır. Zihnini kontrol eden telegramcılara karşı mücadele eden Mirzabeyoğlu, sonrasında ise cihazı kullanan kişileri deşifre etmeye başlamıştır. Kartal ve Bolu cezaevlerinde geçirdiği süre boyunca işkenceye maruz bırakıldığını iddia eden Mirzabeyoğlu, işkencecilerin kullandığı temel araçlardan birinin telegram cihazı olduğunu iddia eder. Cihaz yoluyla yapılan zihin kontrollerine yönelik korkular, yukarıda betimlenen soğuk savaş sonrası Amerikan kamuoyunun *brainwashing* korkusu ile belirli temel ortaklıklara sahiptir. Her iki komplo söylemi de bireylerin iradeleri dışında eylemlerde bulunabileceğini ön görür. Fakat telegram, Amerikan kamuyunda tartışılan biçimlerinden farklı olarak Türkiye’deki politik ve sosyal konular bağlamında şekillenir. Cihazı kullanan aktörler ve hedef kişiler farklılaşır.

8 İmla ve noktalama hataları orijinal metinden kaynaklanmaktadır.

9 Buradaki “komut” kelimesi, zihin kontrolü sırasında kullanılan cihazın temel özelliklerini yansıtır. Gerçekten de cihazı kullanan kimseler, bir algoritma tabanında işlem yaparçasına Mirzabeyoğlu’na komutlar vermektedir.

Mirzabeyoğlu'nu Kemalist Yapmak

Mirzabeyoğlu (2013: 11), zihnini kontrol etmeye çalışan telegramcılar ile diyalogunu *Ölüm Odası B- Yedi* adlı kitabında şu şekilde aktarır; “Ben size, daha işin başlarında, ortaya çıkın, zaman aleyhinize işliyor dedim. Benle uğraşırken, sağa sola bakmıyorsunuz, sizin komuta kademesinin dosyası ortaya çıkacak yakında”. Bu diyalog, hedef kişinin cihazı kullananlar ile girdiği tipik bir örneği yansıtmaktadır. Okuyucu, çoğunlukla yazar aracılığıyla şeytani planları olan komplocuların düşüncelerini öğrenir. Yazar telegramcılar ile diyalogunu aktardıktan sonra “komuta kademesinden” kastının Deniz Baykal olduğunu belirtmektedir. İddiaya göre, Deniz Baykal'ın içerisinde bulunduğu bir zihin kontrol ekibi, Mirzabeyoğlu'nun zihnini ele geçirmek amacıyla işkence yapmaktadır. İşkencenin nedeni ise Mirzabeyoğlu'na gelen “kemalizm ideolojisi ile ilgili kitap yazma” teklifinin yazar tarafından reddedilmesidir (Süvari, 2013: 164 ; Ekin, 2011: 154). “Kemalizm ideolojisi ile ilgili kitap yazma” bağlamı, yazarın komplo söylemini nasıl yerel politik rakipleri üzerinden tekrar ürettiğine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. İddialara göre, “Kemalizm ideolojisi ile kitap yazma” komutları aynı zamanda Mirzabeyoğlu'nu inandığı aşkın değerlerden uzaklaştırma çabasıdır. Şener Özönder'in (2005: 43) *Telegram ve Zihin Kontrolünün Temelleri* adlı yazısında belirttiği gibi; “Mirza Allah diyor, kafasındaki sesler yok diyor”. Özönder, yazının devamında ise kafasındaki sesleri oluşturan telegramcılarının amacını, “Mirza'yı kemalist yapmak” olarak açıklıyor. Özönder'in telegramı ele alışındaki özgün taraf, “kemalist olmak” ile “Allah yok” arasında kurduğu dolayimsız ilişkidir. İslamcı söylemin kemalist olmak ile dinsiz olmak arasındaki kurduğu rabita, Türk siyasi yaşamında oldukça kullanışlı bir araca işaret etmektedir. Bu örnekte ise bahsedilen araç, komplo söylemi vasıtasıyla yeniden üretilmektedir. Mirzabeyoğlu'nun Kemalizm ve Atatürk ile ilişkisi, yazarın Kartal Cezaevi'nde deneyimlediği korku ve panik anları bağlamında şekillenmektedir. Yazar, telegram cihazı ile kendisine verilen görüntülü ve sözlü komutları şu şekilde aktarmaktadır;

Eski Cumhuriyet baloları dekorunda, Atatürk pistte, başkaları da var, vals yapıyor. Ben tamamen hapı yutmuş olma dehşetiyle yataktan fırlamak üzereyken, KENAN'ı oynayan ARAR, ‘nur mu istiyorsun? Al sana nur!’ diyor ve o anda kafamın içinde müthiş bir şokla ışık patlıyor. Korkuyla – iman korkusuyla- kendimi havalandırmaya atıyorum. ‘Nurun ne olduğunu anladın mı şimdi diyor?’ diyor ve o anda kafamın içinde müthiş bir şokla ışık patlıyor... ‘Şimdi güneşe doğru bak, Atatürk'ü göreceksin!; zımmen İlahı’ (Mirzabeyoğlu, 2013: 85).

Bu uzun alıntıda görülebileceği üzere, telegram komplo söylemi değerler, kültür ve inanç ekseninde bir söylem oluşturmaktadır. “Cumhuriyet baloları dekoru”, “vals” ve “zımmen ilah” referansları Kemalizm eleştirisi ile doğrudan

bağlantılıdır. Bu komplo söylemine göre, bu kimseler Telegramcılarının hedeflediği gibi “şuuraltı sömürgeleştirilmiş” ve “değerler dokusu” değiştirilmiş kimselerdir. Telegramın aracı olan gruplar ise yalnızca Kemalist gruplar ile sınırlı değildir. Bu komplo söylemine göre, İslamın çeşitli yorumları da telegram komplo söylemi ile benzer amaçlara hizmet edebilmektedir.

İlimli İslam, Amerikancılar ve Gerçek İslam

“Mirza’yı kemalist yapmak” yalnızca ulusal bir bağlama işaret eder. Fakat, söylem içerisinde sıklıkla vurgulandığı gibi, Mirzabeyoğlu aynı zamanda küresel bir hedef haline de gelmiştir. Gülçin Şenel (2013: 232) tarafından yazılan *Niçin Telegram?* adlı yazı Mirzabeyoğlu’nun neden telegram işkencesine maruz kaldığını kapsamlı bir biçimde açıklar. Yazara göre, Saddam, Kaddafi ve Ladin niçin hedefte ise Mirzabeyoğlu da benzer bir bağlamda hedeftedir. Çünkü bu kimseler, “yeni dünya düzenine” küresel güçler aleyhinde müdahalelerde bulunmaktadırlar. Bu kapsamda komplo söylemi, Mirzabeyoğlu’nun tutuklanması ve zihninin kontrol edilmesi çabalarına küresel ölçekte bir anlam atfetmektedir. Buna göre Amerika’nın Orta Doğu’da operasyonlarını sürdürürebilmesi için “hakiki muhalefetin kurmay zekasını temsil eden Mirzabeyoğlu’nun safdışı bırakılması” gerekmektedir (Süvari, 2013: 164). İddialara göre Mirzabeyoğlu’nun denklemden çıkarılması için telegram cihazını kullanan ve küresel çapta bağlantılara sahip gruplar oldukça çeşitlidir. Bu gruplardan birisi, zaten olağan şüpheli olan “Fethullahçılar” olarak belirmektedir. Fethullahçıların küresel örgütler ve şeytani planlara sahip gruplar ile birlikte anılmasının nedeni komplo teorisinin yerelleşme dinamiklerine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Buna göre Mirzabeyoğlu’nun temsil ettiği İslam ile “Fethullahçı” kanadın İslam yorumu arasındaki belirgin ayırım, yerelleşme dinamiklerinin önemli bir hattını oluşturmaktadır. Komplo söylemini merkeze alan dergilerin çeşitli bağlamda vurguladıkları gibi telegram cihazını kullanan Fethullahçılar ilimli İslamı temsil ederken Mirzabeyoğlu’nun fikri temsilciliğini yaptığı grup ise “gerçek İslamı” temsil etmektedir (Erdal, 2008: 8 ; Gözcü, 2008: 4-5). Telegram komplo söyleminde, İslam tasavvuruna yönelik karşıtlık sadece Fethullahçılar üzerinden kurulmaz. Aynı zamanda Dost Tarikatını ve özelinde İhsan Güven’i de içine alan daha geniş bir bağlama sahiptir (Çileli, 2003 :20). İddialara göre, İhsan Güven zihin kontrolü cihazını yönetmektedir. Aynı zamanda seküler bir tarikat yapılanmasının da lideri olan Güven, sahip olduğu İslam tasavvuru nedeniyle sıklıkla telegram söyleminde gündeme gelmektedir (Alkan, 2007: 23). “Yahudi aşığı bir Türk ulusalcısı” olarak betimlenen Güven, telegram söyleminde grubun ulusal ve uluslararası paranoyalarının temsili olarak yer almaktadır (Süvari, 2013: 210). Hatırlanacağı üzere, Sevr sendromu ulusal birliğin akamete uğratılacağına dair yaygın bir inancın ürünüdür. Telegram

komple söylemindeki “kötü” ve “zararlı” olanın Yahudi olarak betimlenmesi de Sevr sendromu tarafından oluşturulan epistemolojik zemine işaret etmektedir.

Tarihi Anlama Biçimi Olarak Telegram

Telegram komplo söyleminde, telegram cihazının etkisi bir kere keşfedildiğinde ya da kötülüğün sınırlarına ilişkin bir anlayış belirdiğinde, tarih yalnızca kötülüğün hizmetkarları ya da iyiliğin savaşçıları arasındaki ilişki olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda telegramın ya da şeytani planların Türkiye temsilcileri doğal kötüler olarak değerlendirilirken Mirzabeyoğlu, Tek Nath Rizal¹⁰, Nick Begich¹¹ gibi aktörler iyiliğin savaşçıları olarak tarih sahnesinde yerlerini almaktadırlar (Şenel, 2013). Henry Kissinger ve Bülent Ecevit ise telegram söyleminde şeytani düzenin iki aktörü olarak değerlendirilmektedir. İddiaya göre, Ecevit, Kissinger'in Harvard yıllarından öğrencisidir. Telegram söylemi için bu veri, bir anda tüm şeytani planlara ilişkin yapbozun son parçalarından birisini oluşturmaktadır. Telegram söylemi, buradan hareketle telegram ve Ecevit hakkında saptamalarda bulunur ve zihin kontrolü gibi şeytani planları Ecevit'in de içinde bulunduğu politik bir zeminde yeniden değerlendirir. Dahası, Ecevit ve Kissinger arasındaki ilişki sadece iki aktörün bulunduğu bir zemine işaret etmez. Bu ilişki, aynı zamanda tarihi anlamanın da aracına dönüşür. Türkiye'nin “kurucu önderi” olan “İngilizlerin has adamı” Atatürk bağlamında da genişler (Süvari, 2013b: 20-21). Bu kapsamda, telegram komplo söylemindeki iddialara göre, yakın tarihin önemli figürlerinden olan Özal'ın durumu en azından “şüphelidir” ve şeytani planlara sahip grupların hedefi haline gelmiş olabilir (Akcebe ve Turplu, 2013: 354). Telegram komplo söyleminde Ecevit, Kissinger, İhsan Güven ve Feyyaz Berker'in¹² bulunduğu şeytani cephe her zaman kazanmaya muktedir olarak değerlendirilmez. “Sultan Abdülhamid Han” ve Mirzabeyoğlu gibi aktörler bu şeytani planlara karşı mücadele etmişler ve başarılı da olmuşlardır (Uyar, 2013: 413). Bu kazanma ihtimali, Byford'un işaret ettiği komplo söyleminin özelliklerinden birisi olan “naif iyimserlik” kategorisine işaret eder. Düşmanlar çok güçlüdür fakat her zaman onları yenme ihtimali de mevcuttur. Teyakkuz hali ise bu iyimserlik halinin ilk şartıdır. Telegram söylemi, yukarıda gösterildiği gibi, yalnızca reel politikteki rakiplere karşı bir yeniden üretim aracı olarak kullanılmaz. Bu aynı zamanda tarihi anlamanın da aracıdır. Geçmiş değerlendirilirken düşmanlar birer birer tespit

10 Bhutanlı insan hakları aktivisti. Rizal da Mirzabeyoğlu gibi uzun bir tutukluluk süresinin ardından zihin kontrolüne ilişkin çeşitli kitaplar yayınladı.

11 Amerikalı politikacı. Telegram komplo söylemine göre, Begich de benzer bir komplo kurbanı oldu.

12 1971-79 yılları arasında TÜSİAD'ın kurucu başkanlığını üstlenen iş insanı.

edilir. Aynı zamanda tarihsel süreklilikler de kurulur. İkinci Abdülhanid ile Mirzabeyoğlu arasındaki ilişki bu süreklilik zemindelerinden birisine işaret eder.

Telegram El Değiştiriyor: Muhafazakarların Zamanı

Telegram söyleminde şeytani planlara sahip olan komplocu grup, çoğunlukla seküler veya Kemalist olarak resmedilmiştir. Fakat söylemin hedefindeki kitleler bununla sınırlı değildir. Abdullah Gül özelinde muhafazakar çevreleri hedefleyen çeşitli iddialar da söylemin içeriğinde yer alır. Gül'ün farklı politik çevreler tarafından Yahudilik ya da dönmelik gibi temalar ile birlikte değerlendirilmesi, yalnızca telegram söyleminin bir parçası değildir (Poyraz, 2007). Gül'ün, telegram söyleminin bir parçası olması uluslararası bir bağlantının keşfedilmesiyle başlar. İddialara göre Stanford Üniversitesi, Yale ve ODTÜ ile birlikte telegram deneylerinin yapıldığı üniversitelerden birisidir. Komplo söylemini merkeze alan dergilerde sıklıkla vurgulandığı gibi; *Stanford Hapishanesi Deneyi*, açık bir biçimde üniversitenin telegram ile olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Öncelikle Gül ile Stanford arasında kurulan ilişki ve bunu takiben gelen telegramın muhafazakarlarca kullanıldığının tespiti, Gül'ün Abdullah Gül Üniversitesi'nde Stanford modelinin uygulanacağına dair bir beyanına dayanır (Hürriyet, 2012 ; Süvari, 2013c: 20-22). Telegram söyleminde bu iddia, Stanford ve Abdullah Gül Üniversitesi çerçevesinde sıklıkla tekrarlanır (Süvari, 2013a: 203 ; Selim, 2007). İddialara göre Gül özelinde muhafazakarlar artık telegram cihazının kullanım hakkını elde etmişlerdir. İhlas Holding'in kurucusu ve ilk başkanı Enver Ören'in, Fuat Sami'nin¹³ ve bir dönem Savunma Sanayii Müsteşarlığı yapmış olan Murad Bayar'ın, telegram cihazını kullanarak zihin kontrolleri gerçekleştirdikleri ve şeytani planları uygulamaya koydukları varsayılmaktadır. Muhafazakarların ya da telegram söylemi bağlamında "bizimkilerin" neden telegram söyleminde aktör olarak ortaya çıktığı sorusu yazarın "yumuşak islamcı muhafazakarlar" tanımlası bağlamında cevaplanabilir: "İlmli İslam" ve "gerçek İslam" arasındaki gerilim, telegram söyleminde muhafazakarları bir aktör olarak değerlendirmenin yolunu açar. Bu gerilim, Abdullah Gül ve çeşitli muhafazakar grupları "şeytani planların" merkezine yerleştirir ve grup içinde İslami bağlamda da "biz" ve "onlar" diyalektiğini mümkün kılar.

Sonuç

Bu çalışmada göstermek istediğim, uluslararası bir komplo teorisinin

13 Telegram komplo söyleminde kendisi hakkında bir açıklama bulunmuyor. Fakat Sami'nin kobay hayvanları incelemek ve bu konudaki yatırımları yönetmek gibi bir misyonu olduğu anlaşılıyor.

yerelleşirken geçirdiği dönüşümlerdi. İBDA/C grubunun yayınlarına odaklanarak telegram komplö söyleminin anatomisini ortaya çıkarmaya çalıştım. Bu anatomi, telegram söyleminin Türk-İslamcı komplö söyleminin bir vechesi olduğuna işaret etmektedir. Komplö söylemindeki yerelleşme, grubun politik pozisyonuyla örtüşmekte ve bu durumu yeniden üretmektedir. İBDA/C grubunun İslamcı tartışma içerisindeki köktenci pozisyonu komplö söylemi aracılığıyla sürdürülmektedir. İslamcılık tartışmasına ek olarak bu makale, telegram komplö söyleminin Türkiye'deki komplö teorisi tartışmalarındaki farklılığına işaret etmektedir. Sevr sendromu, derin devlet, üst akıl ve dönmelere ilişkin komplö teorilerinin aksine telegram komplö söylemi, devlete ilişkin eleştirel bir tutum takınır. Devletin bekası motifi telegram komplö söyleminin önemli temalarından değildir. Telegram komplö söylemi, literatürde sıklıkla tekrarlanan devletin komplö söylemi aracılığıyla yeniden üretimi tartışmalarından ayrılmaktadır.

Kaynakça

- Açikel, Fethi (1996), "Kutsal mazlumluğun' psikopatolojisi", *Toplum ve Bilim*, 70: 153-196.
- Akademya (2011), "Telegram Dosyamız Vesilesiyle", *Akademya*, 77-85.
- Akcebe, Ömer Emre (2011), "Zihin Kontrolü ve İnsan", *Akademya*, 109-126.
- Akcebe, Ömer Emre (2013), "Erkut Ersoy ile Zihin Kontrolü Üzerine", *Akademya*, 381-384.
- Akcebe, Ömer Emre (2013), "Telegram Teknolojisi Üzerine", *Akademya*, 344-350.
- Akcebe, Ömer Emre ve Fatih Turplu (2013), "Aytunç Altındal: 'Elektromanyetik Zihin Kontrolü Vardır!'", *Akademya*, 351-358.
- Akkoyunlu, Karabekir ve Kerem Öktem (2016) "Existential insecurity and the making of a weak authoritarian regime in Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, 16 (4): 505-527.
- Alkan, Aydın (2007), "Telegram- Zihin Kontrolü ve Vizyon Filmleri- IV Düşünce Kontrolü", *Baran*, 23.
- Baer, Marc David (2013), "An Enemy Old and New: The Dönme, Anti-Semitism, and Conspiracy Theories in the Ottoman Empire and Turkish Republic." *The Jewish Quarterly Review*, 103(4): 523-555.
- Bali, Rifat (2013), *Toplu Makaleler- II Türkiye'de Antisemitizm ve Komplö Kültürü* (İstanbul: Libra Kitap).
- Bali, Rifat (2016), *Komplö Teorileri Cehaletin ve Antisemitizmin Resm-i Geçidi* (İstanbul: Libra Kitap).
- Balta, Evren, Rovira Kaltwasser, Alper Yağcı (2020), "Populist attitudes and conspiratorial thinking." *Party Politics*, 28(4): 625-637.
- Barkun, Micheal (2003), *A Culture of Conspiracy Apocalyptic Visions in Contemporary America* (California: University of California Press).
- Baştürk, Efe (2014), "Mağduriyet ile İktidar Arzusu Arasında Türk Sağı: Komplocu Bir Söylemin Anatomisi", *Teorik Bakış*, 5: 117-150.

- Bora, Tanıl (1996), "Komplo Zihniyetinin Örnek Ülkesi Türkiye", *Birikim*, 90: 42-44.
- Byford, Jovan (2011), *Conspiracy Theories A Critical Introduction* (New York: Palgrave Macmillan).
- Carruthers, Susan (1998), "'The Manchurian Candidate' (1962) and the Cold War brainwashing scare", *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 18(1): 75-94.
- Coady, David (2006), "An Introduction to the Philosophical Debate about Conspiracy Theories", David Coady (der.), *Conspiracy Theories The Philosophical Debate*, (Hampshire: Ashgate Publishing): 1-12.
- Cumhuriyet, (2013), "Telekinezi dünyanın dilinde: Bu bir şaka değil!", (14 Nisan 2023).
- Çaylı, Eray (2018), "Conspiracy theory as spatial practice: The case of the Sivas arson attack, Turkey", *Environment and Planning D: Society and Space*, 36(2): 255-272.
- Çınar, Menderes (2005), *Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık* (Ankara: Dipnot).
- Çiğdem, Ahmet (2018), "İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar", Yasin Aktay (der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık* (İstanbul: İletişim Yayınları): 26-33.
- Çileli, Burak (2003), "'Telegram-Zihin Kontrolü' Kitabı ve 'Din mi İlim mi' Çekişmesinin Neticesi." *Beklenen Yeni Nizam*, 19-22.
- Douglas, Karen, Joseph Uscinski, Robbie Sutton, Aleksandra Cichocka, Turkey Nefes, Chee Ang, Farzin Deravi (2019), "Understanding Conspiracy Theories." *Advances in Political Psychology*, 40(S1): 3-35.
- Dunne, Matthew (2013), *A Cold War State of Mind* (Boston: University of Massachusetts Press).
- Ekin, Sencer (2011), "Telegram ve Zihin Kontrolünün Bazı Temelleri", *Akademya*, 127-154.
- Erdal, Salih (2008), "Telegramı Kimler Yapıyor?", *Baran*, 8.
- Gosa, Travis (2011), "Counterknowledge, racial paranoia, and the cultic milieu: Decoding hip hop conspiracy theory." *Poetics*, 39(3): 187-204.
- Göçek, Fatma Müge (2011), *The Transformation of Turkey Redefining State and Society from the Ottoman Empire to Modern Era* (London: I.B. Tauris).
- Gökdemir, Orhan (2019). "Bizim sevgili hastalığımız", *soL Haber*, (10 Haziran 2023).
- Gözcü, Oğuzhan (2008), "Fetullahçılar, Scientology ve Telegram", *Baran*, 42-45.
- Guida, Michelangelo (2008), "The Sèvres Syndrome and "Komplo" Theories in the Islamist and Secular Press", *Turkish Studies*, 9(1): 37-52.
- Gürpınar, Doğan (2020), *Conspiracy Theories in Turkey* (New York: Routledge).
- Hepkon, Haluk (2012), *Jön Türkler ve Komplo Teorileri* (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi).
- Hofstadter, Richard (1996), *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays* (Cambridge: Harvard University Press).
- Husting, Ginna ve Martin Orr (2007), "Dangerous Machinery: "Conspiracy Theorist" as a Transpersonal Strategy of Exclusion." *Symbolic Interaction*, 30(2): 127-150.
- Hürriyet (2008), "Hepsi birden delirdi mi yoksa zihin kontrolü mümkün mü?", 14 Mart 2023.
- Hürriyet (2012), "Abdullah Gül Üniversitesi'nde Standord modeli uygulanacak", 12 Mayıs 2023.
- Karaosmanoğlu, Kerem (2009), "Bir Komplo Söyleminden Parçalar: Komplo Zihniyeti, Sıradan Faşizm ve New Age", *Kültür ve İletişim*, 12(1): 95-126.
- Karaosmanoğlu, Kerem (2020), "The discourse of üst akıl: a search for hegemony in the Turkish media", *Southeast European and Black Sea Studies*, 21(1): 77-99.

- Karaosmanoğlu, Kerem (2021), *Komplo Teorileri Disiplinlerarası Bir Giriş* (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Keeley, Brain (1999), "Of Conspiracy Theories", *Journal of Philosophy*, 96 (3): 109-126.
- Knight, Peter (2003), *Conspiracy Theories in American History* (California: ABC-CLIO).
- Lancaster, Roger (2011), *Panic: A Guide to the Uses of Fear* (Berkeley, University of California Press).
- McEntee, Joy (2023), "Alex's Voice in A Clockwork Orange: Nadsat, Sinny and Cold War Brainwashin Scares." Matthew Melia ve Georgina Orgill (der.), *Anthony Burgess, Stanley Kubrick and A Clockwork Orange*. London: Palgrave Macmillan. 221-241.
- Melley, Timothy (2008), "Brainwashed! Conspiracy Theory and Ideology in the Postwar United States", *New German Critique*, 35(1): 145-164.
- Melley, Timothy (2011), "Brain Warfare: The Covert Sphere, Terrorism, and the Legacy of the Cold War", *Grey Room*, 45: 18-41.
- Mirzabeyoğlu, Salih (2011), "Odası / B- Yedi'den Seçmeler", *Akademya*, 3-76.
- Mirzabeyoğlu, Salih (2013), *Ölüm Odası B- Yedi* (İBDA Yayınları: İstanbul).
- Nefes, Turkey Salim (2015), "Understanding Anti-Semitic Rhetoric in Turkey Through the Sèvres Syndrome", *Turkish Studies*, 16(4): 572-587.
- Nefes, Turkey Salim (2017), "The impacts of the Turkish government's conspiratorial framing about the Gezi Park Protests", *Social Movement Studies*, 16(5): 610-622.
- Nefes, Turkey Salim (2019), "Explaining negative descriptions of Armenians in Turkish Parliamentary Speeches debates 1983-2016", *South European Society and Politics*, 24(3): 397-419.
- Nefes, Turkey Salim (2019), "The Conspiratorial Style in Turkish Politics Discussing the Deep State in the Parliament", Joseph Uscinski (der.), *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them* (Oxford: Oxford University Press): 385-394.
- Özman, Aylin ve Kadir Dede (2016), "Türk Sağı ve Masonluğun Söylemsel İnşası: İktidar, Bilinmezlik ve Komplo", İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan (der.), *Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* (İstanbul: İletişim Yayınları): 169-201.
- Özönder, Şener (2005), "Telegram ve Zihin Kontrolünün Temelleri", *Aylık*, 32-43.
- Popper, Karl (2006), "The Conspiracy Theory of Society", David Coady (der.), *Conspiracy Theories The Philosophical Debate* (Hampshire: Ashgate Publishing): 13-15.
- Poyraz, Ergun (2007), *Musa'nın Gülü* (İstanbul: Togan Yayıncılık).
- Räikkä, Juha (2009), "On Political Conspiracy Theories", *The Journal of Political Philosophy*, 17(2): 185-201.
- Räikkä, Juha ve Lee Basham (2019), "Conspiracy Theory Phobia", Joseph Uscinski (der.), *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them* (New York: Oxford University Press): 178-186.
- Robins, Robert ve Jerrold Post (1997), *Political Paranoia The Psychopolitics of Hatred* (London: Yale University Press).
- Sağlam, Erol (2020), "What to do with conspiracy theories? Insights from contemporary Turkey", *Anthropology Today*, 36(5): 18-21.
- Selim, Faruk (2007), "Fikir Sofrası." *Baran*, 17.
- Smallpage, Steven (2019), "Conspiracy Thinking, Tolerance, and Democracy." Joseph Uscinski (der.) *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them* (New York: Oxford University Press): 187-198.

- Sofuoğlu, Nasuh (2022), "Ontological Insecurity on the European Union's Periphery: The Case of Greece-Turkey Bilateral Relations", Yayınlanmamış doktora tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Soykan, Hayreddin (2013), "Kültür Emperyalizminin Gözde Silahı Telegram", *Akademya*, 5-26.
- Spyros A. Sofos ve Richard Meissner (Reviewing editor) (2021), "Space and the emotional topography of populism in Turkey: The case of Hagia Sophia", *Cogent Social Sciences*, 7(1): 1-15.
- Stewart, Kathleen (2021), "Komplo Teorisinin Dünyaları", (çev. Bülent Doğan), *Cogito*, 7-14.
- Süvari, Reha (2011), "Askeri Bir Silah Olarak Telegram-Zihin Kontrolü", *Akademya*, 86-108.
- Süvari, Reha (2013), "Telegram Uzmanı Bir Kuruluş: Stanford Araştırma Enstitüsü", *Baran*, 20-22.
- Süvari, Reha (2013), "Telegram'ın Atatürkçülerden Muhafazakârlara Devri", *Baran*, 20-21.
- Süvari, Reha (2013), "Telegramcı Devlet ve Dünya Düzeni", *Akademya*, 160-231.
- Şenel, Gülçin (2011), "Dünya Kontrolü, Otoriteye İtaat ve Miligram Deneyi", *Baran*, 20-21.
- Şenel, Gülçin (2012), "Sapık Amerikan Başkanının Zihin Kontrolü Köleleri", *Baran*, 20-21.
- Şenel, Gülçin (2013), "Niçin Telegram?", *Akademya*, 232-292.
- Tangün, Yiğit Alp ve İsmet Parlak, (2020), "Politik Söylemin 'Komplo Teorisi Formu'na Özdeş Sınırları: Kanaat Teknisyeni, Habitus ve İktidar Stratejileri", *Mülkiye Dergisi*, 44(2): 287-320.
- Uyar, Hülya (2013), "Telegram Vesilesiyle: Üst İnsan mı, Biyolojik Robot mu?", *Akademya*, 410-413.
- Yalçın, Soner (2016), "Sara hastası CIA Başkanı", *Sözcü*, 10 Mayıs 2016.
- Yazmacı, Ümit (2013), "Basitleştirmek, İfşa Etmek, Gizemini Çözmek: Pierre- Andre Taguieff ve Seküler Zamanlarda Antisemit Komplocu Tahayyül", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 1(1): 153-180.
- Yeni Şafak (2005), "Parapsikolojik saldırı", (4 Nisan 2023).